

Genus i utbildningen – tre exempel

Olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter har betydelse för hur man förhåller sig till kön/genus. Det framgår av projektet *Genus i utbildningen* som genomförts i Göteborg.

ULLA ERIKSSON-ZETTERQUIST, EVA-MARIA SVENSSON

Under läsåret 1998-1999 genomfördes *Genus i utbildningen* på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet (HGU). Projektet, som finansierades av Utbildningsdepartementet, syftade till att underlätta och stödja införandet av genusperspektiv i grundutbildningen genom att öka medvetenheten om betydelsen av kön och genus i kunskap och utbildning, samt visa sambandet med jämställdheten bland lärare.¹ Upplägget på utbildningen bestod av allmänna föreläsningar riktade till alla skolans lärare samt en intern seminarierie på varje institution vid HGU: företags ekonomi, juridik, nationalekonomi, kulturgeografi, statistik, informatik och ekonomisk

historia. Den interna seminarierie kunde antingen följa en föreslagen disposition (som bland annat omfattade kön i kurslitteratur, övningsuppgifter och cases, seminariekultur samt konkreta möjligheter att förändra undervisningen), eller anpassas efter institutionernas olika förutsättningar. Här kommer vi att beskriva resultatet från tre institutioner som inledningsvis följde projektets föreslagna disposition men som därefter anpassade upplägget till de behov man ansåg sig ha.

De institutioner som vi här lyfter fram är statistiska institutionen, nationalekonomiska institutionen och institutionen för ekonomiska historia. Vid HGU präglas dessa institu-

tioner av olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Statistik och nationalekonomi reducerar huvudsakligen studerade skeenden till att bli ahistoriska och icke-kontextuella för att få resultat som är statistiskt signifikanta, medan ekonomisk historia med hjälp av empiriskt material snarare belyser sociala relationer i en historisk kontext (McCloskey 1996, Williamson 1999). De olika vetenskapsteoretiska utgångspunkterna visade sig ha betydelse för hur man diskuterade betydelsen av och tänkte kring kön och genus. Skillnader i ämnens teoretiska utgångspunkt samt den förda diskussionen rörande kön i undervisningen på respektive institution gör att vi här kommer att använda perspektiven "kön-som-variabel", "ståndpunktsfeminism" och "kön som social konstruktion" i vår analys av seminarierna vid de olika institutionerna (Harding 1986). Synen på vetenskap visade sig även ha betydelse för hur man ansåg sig kunna integrera kön i undervisningen, vilket diskuteras avslutningsvis.

Statistiska institutionen

Ämnet statistik har huvudsakligen köns-perspektivet "kön-som-variabel". Statistik används som ett medel för att mäta och förklara könsskillnader i olika sammanhang, även om det innebär en oproblematiserad syn på kön (Alvesson och Billing 1999). På institutionen för statistik framkom det hur denna användning av kön kunde bidra till pedagogiska poänger. Övergripande presenterades ämnet statistik som ett metodikämne och frågorna som undervisningen skulle belysa var hur information kunde analyseras, struktureras och presenteras. Efter kort diskussion av vad kön i undervisningen innebar visade det sig att "kön-som-variabel" kunde användas i de olika exempel som man arbetade med. Exempelvis kunde presentationer i tabellform

belysas med SCB:s förändrade sätt att redovisa kön. Vid undervisning av mer komplicerade metoder skulle det gå bra att hämta frågeställningar från exempelvis tidningsdebatten om könsdiskrimineringen inom Medicinska forskningsrådet.

Sammantaget framkom det att kön var lämpligt att använda som exempel för att få studenterna att med hjälp av statistisk metodik gå från inledande "naiva" föreställningar om ett fenomen till mer insiktsfull kunskap. Könsperspektivet kunde göra det lättare för studenterna att ta till sig exempel om de byggde på frågor som rörde dem personligen.

Samtidigt speglar även "kön-som-variabel" institutionens egna möjligheter att angripa kön/genusperspektivet. Vid det aktuella tillfället hade institutionen en kvinnlig professor och en kvinnlig prefekt, men den övervägande delen forskare och doktorander var män. Att ta in fler kvinnor som lärare eller doktorander ansågs inte möjligt eftersom de helt enkelt var för få. Kvinnor står inte i kö för att komma in. Det var inte heller lätt att hitta kvinnor som författare av kurslitteraturen eller i övrigt representerade i kurslitteraturen. Frågan om hur köns-perspektivet kan utvecklas vid institutionen kvarstår således efter seminarierien.

Nationalekonomiska institutionen

Denna institution hade jämn könsfördelning bland studenter på grundnivå och så även bland dem som började forskarutbildningen. Det skedde dock många avhopp bland kvinnliga doktorander vilket medförde att när seminariet pågick var 18 av 50 doktorander kvinnor.²

För att förstå de diskussioner som uppkom vid nationalekonomiska institutionen kan man använda ståndpunktsfeminismen (Harding 1986). Ståndpunktsfeminismen

stämmer överens med den vetenskapssyn som är allmänt förhärskande vid institutionen. Kunskapen ses som objektiv och ett genusperspektiv förändrar inte detta annat än i form av små korrigeringar. Det innebär att förklaringen som ges till att kvinnor inte stannar kvar inte handlar om ämnet eller miljön utan om problem som hänförs till kvinnorna själva. Ofta framträdde åsikten att "det var något" med kvinnorna som gjorde att de inte sökte sig till forskarutbildningen, hoppade av när de blivit antagna respektive inte återfanns i den mansdominerade lärarkåren. För att lösa frågan med få kvinnliga doktorander och lärare erbjöds de kvinnliga doktoranderna att explicit få ge sin syn på detta vid ett av seminarier. Under seminarier seriens gång återkom antagandet att (alla) kvinnliga nationalekonomer i grunden är "lika", både som ett generellt antagande och som en förklaring till den specifika situationen vid denna institution. Därför var det kvinnorna själva som hade lösningen till den ojämsställda situationen. Felet ansågs ligga hos kvinnorna och inte i strukturen eller i miljön.

Vid det inledande tillfället gjordes en probleminventering och det diskuterades då bland annat att det fanns ett värde i att sträva efter bättre jämställdhet på arbetsplatsen, och att det i sig kunde underlätta rekryteringen av kvinnor till forskarutbildningen. Vid det andra tillfället gjordes en genomgång av kurserna där det visade sig att det finns inslag av genusperspektiv i många olika sammanhang, om än ofta marginellt. I vissa övningar fördes diskussioner om kvinnlig arbetskraft, någon kursbok hade en halv sida om kvinnor på arbetsmarknaden, ämnet miljöekonomi använde sig av ett exempel från Indien där det visade sig att satsningar på trädplantering gynnade kvinnor då de inte längre behövde gå så långt för att samla

bränsle. Det framkom också att lärarna ofta satt samman case efter egna intressen och att det i sig kunde vara könsrelaterat, exempelvis fanns övningar som var helt baserade på fotboll.

De två följande tillfällena behandlade könsfördelningen på forskarutbildningen respektive pedagogisk utveckling av ämnet nationalekonomi. Vid diskussionen av forskarutbildningen hade, som nämnts ovan, kvinnliga doktorander bjudits in för att tala om sin situation. De pekade på att det snarast är forskarmiljön som påverkade varför fler män än kvinnor valde forskarutbildningen. De påtalade även bristen på kvinnliga förebilder i grundutbildningen. Dessutom efterlyste de en dialogbaserad undervisning där kunskap kunde bekräftas på ett annat sätt. En annan fråga som kom upp var seminariekulturen. Ett exempel som lyftes fram som bra var de seminarier som hölls inom en av forskarinriktningarna, där ordföranden kontrollerade att tider hölls och att alla fick ordet. De deltagande hade många positiva erfarenheter av detta. När alla fick ordet fick seminariet ett bättre resultat, då både kvinnor och tystlåtna män hördes och fler synpunkter kom fram.

Bilden av vad som är problemet var inte densamma i olika grupper på institutionen. Nationalekonomiska institutionens kvinnliga doktorander pekade på bristen på kvinnliga förebilder och kulturella hinder eller svårigheter i forskarmiljön. Bland seniora forskare och lärare sågs det som ett kvinnoproblem – något som kvinnor genom sina specifika intressen och erfarenheter hade svaret på och lösningen till. Olikheter i förståelsen av situationen är inte unikt. Kulturella hinder eller svårigheter i forskarmiljön kan vara svårt att se som senior lärare när man redan är insocialiserad i miljön. Nykomlingar däre-

mot kan, utifrån sin ännu ej helt socialiserade position, ifrågasätta det för givet tagna (Herskovits 1972, Van Maanen och Schein 1979).

Institutionen för ekonomisk historia

Som framhållits i olika sammanhang ger det historiska perspektivet goda möjligheter att visa på kön som social konstruktion (Laqueur 1994). Även vid institutionen ekonomisk historia kunde genus ge ett pedagogiskt bidrag. Här var genusperspektivet redan inarbetat i undervisningen. Exempelvis kunde ett genusperspektiv belysa hur uppfattningar om könen skilde sig mellan olika epoker vilket var en lysande pedagogisk och metodologisk poäng även för ämnet generellt. Samtidigt lyfte frågan om genus i utbildningen fram de parallellt existerande funderingarna vid institutionen. Vid seminarierna diskuterades bland annat att det är svårt att få fram kvinnors ekonomiska verksamhet då den har ägt rum i ett icke rättsligt reglerat och därmed oftast odokumenterat sammanhang. Exempelvis finns det inte så mycket att säga om kvinnors roll i reproduktionen, den är snarast densamma genom alla tider. Ämnet ekonomisk historia fokuserar företrädesvis växlingen mellan ekonomisk förändring/stagnation i förfluten tid. Den reproduktiva sfären är av mer oföränderlig karaktär vilket bidrar till att den blir förbisedd.

Seminariedeltagarna lyfte vidare fram att det finns en statusskillnad mellan "manliga" och "kvinnliga" områden som är viktig att beakta. Någon av deltagarna påtalade att det kan vara en väg för kvinnor att bli tagna på allvar genom att ägna sig åt det som anses manligt. Det fanns även en fara i att betona kön/genus, påtalade någon annan. Det kunde innebära att männen kom i skymundan, men det var även oklart hur det befrämjade god forskning.

Ekonomisk historia framstår i många avseenden som en mönsterinstitution vad gäller genusperspektiv i utbildningen. De sistnämnda utdragen ur diskussionen visar dock på parallella synpunkter. Med genusperspektiv riskerar "män att komma i skymundan" och frågan om vad som utgör god forskning aktualiseras. Svaret på det sistnämnda blir tråkigt nog forskning som inte betonar kvinnor och förlängningen på resonemanget blir att god forskning är sådan som betonar män. Genusperspektivet vid institutionen har således arbetats in i undervisningen av några men samtidigt finns andra kollegor som ifrågasätter dess relevans.

Olika sätt att förhålla sig till kön i utbildningen

I projektet mötte vi ständigt överraskningar, både positiva och negativa. Sammanfattningen av utvecklingen vid tre olika institutioner som vi presenterat här är exempel på detta. Arbetet med att införa *Genus i utbildningen* sker på olika sätt. Ibland accepteras det som en självklar fördel, ibland som något obegripligt och onödigt. Därtill visar det sig att motstånd mot kön i undervisningen uppträder på synnerligen oväntade sätt.

När kön behandlas som en poängrik variabel, som vid institutionen för statistik, är den pedagogiska fördelen självklar; kön i undervisningen är en teknikalitet som tämligen omgående kan användas. Motståndet mot förändringen uttrycks snarast i tämligen praktiska och konkreta termer då frågan är hur man får med de kursansvariga i dessa förändringar. Det vill säga vilket intresse har de kursansvariga över huvudtaget av att ändra sina upplägg?

På nationalekonomiska institutionen, där svar på frågan om kön i undervisningen söktes bland de kvinnliga doktoranderna, var den inledande ståndpunkten att frågan om

kön i undervisningen var relativt lätt att förändra. Det kan jämföras med ämnets vetenskapssyn såtillvida att även könsfrågan behandlas som ahistorisk och icke-kontextuell och därmed snabbt blir förändringsbar genom justering av någon aspekt. Motståndet uttrycks i att situationen är bra som den är – det är ju trots allt något ”fel” på kvinnorna som inte finns på institutionen – och om den nu ska förändras är det kvinnorna som har, och får ge, konkreta lösningar på vilka justeringar som krävs.

Exemplet från ekonomisk historia är mer komplicerat. Det finns en medvetenhet om att kön har betydelse hos några som har stort inflytande på undervisningen och som således även har arbetat in könsfrågor i sina upplägg. Med seminarieserien tydliggörs detta. Möjligen är det tydliggörandet som väcker motstånd hos de icke initierade, av vilka både kvinnor och män vill ha kvar den vanliga statusfyllda mansorienterade forskningen och undervisningen. En anledning till att det blir mer komplicerat är kanske vetenskapssynen som fokuserar sociala relationer. Med ett sådant synsätt tydliggörs könsfrågans komplexitet, det utmanande i att förändra de rådande förhållandena och resultatet blir två skilda grupper: en synnerligen initierad grupp som hanterar frågan vetenskapsmässigt och konkret i undervisningen, och en grupp som tar avstånd och försöker beröras så lite som möjligt av förändringarna.

NOTER

1. En fullständig projektrapport finns tillgänglig på http://cent.hgus.gu.se/gri/gri_rapp.html.
2. På en annan institution berättades det hur kvinnor och män antogs i lika stor utsträckning till forskarutbildningen men män fick ofta doktorandtjänster och kvinnor fick ofta admi-

nistrativa tjänster. En av handledarna berättade även att kvinnorna ofta var mycket duktigare än männen men därmed ställdes det också självklart andra krav på dem. Det vill säga, det krävdes mer av kvinnorna. Samtidigt undrade man varför inte kvinnor inte avslutade sina doktorandstudier i samma utsträckning som männen.

REFERENSER

- ALVESSON, MATS & BILLING, YVONNE DUE (1999) *Kön och organisation*, Studentlitteratur.
- HARDING, SANDRA (1986) *The Science Question in Feminism*, Open University Press.
- HERSKOVITS, MELVILLE J. (1972) *Cultural Relativism. Perspectives in Cultural Pluralism*, Vintage Books.
- LAQUEUR, THOMAS (1994) *Om könsens uppkomst: hur kroppen blev kvinnlig och manlig*, Symposium.
- MCCLOSKEY, DEIDRE N. (1996) *The Vices of Economists. The Virtues of the Bourgeoisie*, Amsterdam University Press.
- VAN MAANEN, JOHN & SCHEIN, EDGAR (1979) "Toward a Theory of Organizational Socialization", *Research in Organizational Behavior* 1.
- WILLIAMSON, OLIVER E. (1999) "Strategy Research: Governance and Competence Perspectives", *Strategic Management Journal* 20.

SUMMARY

This article presents and discusses the view of gender in education at three departments at Gothenburg School of Economics and Commercial Law. The discussion is based upon a project among teachers at the school, financed by the Educational Government. Our experience is that the view of gender in education and its possibilities for providing further dimensions to add to well-used pedagogical models are closely connected to the general view of science that characterises the academic subject. Resistance against

Forts. sid. 118

Forts. från sid. 101

change concerning introduction of gender issues increases with a more nuanced understanding of the phenomenon. Thus, the gender-as-a-variable perspective, which characterises the possibilities of introducing gender at the Department of Statistics, encounters resistance of little value. The opinion is that gender in education is something that can unproblematically supplement today's pedagogical models. At the Department of Economic History, gender is already interwoven in the undergraduate courses as a perspective useful for the students. Still, resistance is most obvious here, since some men and women express concerns that gender takes the focus from more central and important issues. Finally, at the Department of Economics gender is seen as an interesting issue, although mostly a matter for women.

ULLA ERIKSSON-ZETTERQUIST

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Box 600
405 30 Göteborg
ulla.eriksson-zetterquist@gri.gu.se

EVA-MARIA SVENSSON

Juridiska institutionen
Göteborgs universitet
Box 650
405 30 Göteborg
e-m.svensson@telia.com